

НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ З МЕТОЮ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ТА ЇЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Автори дослідили природу, причини та наслідки нелегальної міграції. Проаналізовані міжнародні нормативно-правові акти, спрямовані на попередження поширення цього явища.

Постановка проблеми. Динамічні глобалізаційні та інтеграційні процеси у світі призводять до зближення законодавств різних країн, формування спільних ринків товарів, робіт та послуг, «розмивання» кордонів і т.д. Ці тенденції не могли не відбитися на особливостях формування світового ринку праці. Як наслідок – економічно розвинені країни стають буквально «переповнені» іноземцями, які у пошуках ліпшої роботи та заробітку залишають батьківщину.

Великий відсоток таких заробітчан становлять нелегальні мігранти, які знаходяться у країні перебування та працюють без належного дозволу, із порушенням норм не лише національного, а й міжнародного законодавства.

Збільшення кількості нелегальних мігрантів суттєво впливає на економічну, соціальну, культурну, демографічну та інші сфери суспільного життя як країни, яка приймає працівників, так і країни, з якої останні виїжджають.

Як і будь-яке явище, нелегальна міграція має позитивні та негативні риси. Проте негативних рис у загальносвітовому контексті значно більше. Це призводить до того, що нелегальна праця іноземців знаходиться під пильним «контролем» державних і міждержавних структур, громадських організацій, окремих експертів та всього населення світового співтовариства в цілому.

Вивчення сутності та особливостей даного явища дозволить розробити та запровадити в життя ефективний механізм попередження нелегальної міграції, розробки законодавства у відповідності із потребами практики, а також належний захист прав та свобод людини і громадянина.

Виконання даного завдання важливе в контексті проєвропейської політики України та можливостей її інтеграції до ЄС. Крім того, розв'язання міграційних проблем неможливе без реформування економіки, соціального забезпечення, сфери освіти та науки тощо.

Ступінь наукової розробки. Дослідження

нелегальної міграції здійснюється як на світовому, так і на національному рівнях. Дане явище вивчається як з погляду економіки й економічних процесів у суспільстві, так і з позицій права.

Так, у різні часи тематику висвітлювали: С.П. Глінкіна, О.П. Кіреєв, В.А. Куліков, О.Р. Овчиннікова, Ф.Л. Сініцин.

Вагомий внесок у вивчення теорії та практики трудової міграції зробили провідні вітчизняні вчені – В.С. Будкін, О.С. Власюк, М.П. Гога, А.І. Кравченко, Р.І. Колодка, Ю.В. Макогон, М.М. Марченко, О.С. Надьон, В.Ф. Писаренко, М.Д. Романюк, А.С. Філіпенко та ін.

Мета статті. При аналізі існуючого законодавства, наукової бази та практики автори ставили за мету вивчення й аналіз міжнародних нелегальних трудових відносин, дослідження їх особливостей, тенденцій розвитку, а також їх переваг і недоліків.

Виклад основного матеріалу. У доктрині міжнародного права немає єдиного погляду на термін «міжнародний трудовий мігрант». Так, англійський учений П. Стокер виділяє п'ять основних типів міжнародних трудових мігрантів, з-поміж яких називає: поселенців, контрактних працівників, професіоналів, нелегальних іммігрантів, осіб, які шукають притулок, біженців [8, с. 244].

За загальним правилом, нелегальним мігрантом визнається особа, що незаконно перетинає державний кордон країни, тобто особа, що залишає територію однієї держави і здійснює переміщення на територію іншої шляхом самовільного (без відповідного документу або дозволу) перетину державного кордону певної країни [13, с. 296, 297] або прибуває до неї на законних підставах (туристом, за запрошенням та ін.) і нелегально працевлаштовується.

Енциклопедія за редакцією Ю.І. Римаренка дає таке визначення нелегальних мігрантів. Це – особи, які незаконно в'їжджають в якусь країну з наміром оселитися там або після закінчення тер-

міну дії візи продовжують знаходитися в країні, але не мають дозволу на проживання [14].

Відповідно до доповіді Уповноваженого ВРУ з прав людини Н.І. Карпачової “Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном”, сьогодні у світі, за різними оцінками, нараховується від 150 до 175 млн. осіб (понад 3% населення світу), які проживають за межами країни свого походження, включаючи близько 12 млн. біженців і шукачів притулку. Кожного року ця цифра збільшується принаймні ще на три мільйони [6, с. 14].

Мабуть, ні для кого не буде дивним дізнатися, що кількість українців, які працюють за кордоном, досить вражаюча. На жаль, сьогодні відсутні конкретні відомості про загальну кількість трудящих-мігрантів з України, але, на думку Н.І. Карпачової, реальною є цифра 5 млн. громадян (мінімум), які щороку перебувають за кордоном. Якщо враховувати, що в Україні налічується 28 млн. громадян працездатного віку, то, щонайменше, кожен п'ятий економічно активний українець працює в іншій державі [5, с. 60-68].

Великий відсоток цих заробітчан перебувають у країні та працюють нелегально. Іншими словами, вони є нелегальними мігрантами.

Останнім часом масштаби нелегальної імміграції значно розширилися. Китайці прямують в основному до США та Росію, кубинці – до Флориди, алжирці – до Франції, пакистанці – до Англії і т. д. В Україні спостерігається небувалий вплив нелегальних мігрантів із країн «третього світу», що використовують територію України як перевалочний пункт для подальшого проникнення в Західну Європу [9].

Активний розвиток міграційних процесів та збільшення числа нелегальних працівників за кордоном можна пояснити рядом причин економічного характеру, а саме: рівень економічного розвитку окремих країн, розходження в умовах заробітної плати, наявність безробіття в деяких країнах, функціонування міжнародних корпорацій, що вивозять робочу силу для роботи в закордонних філіях тощо.

Законодавство, що стосується даного питання, виходить, перш за все, із загальних прав людини і громадянина, основних принципів права. Для прикладу, в ч. 2 ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права говориться про те, що «кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи власну» [10].

Крім того, відповідно до Європейського пакту про імміграцію і надання притулку, «міжнародна міграція – це реальність, яка буде про-

довжуватися стільки, скільки існують відмінності у достатку і розвитку різних регіонів світу. Вона може бути можливістю, оскільки це фактор людського й економічного обміну, вона також дає змогу людям досягати успіху в тому, до чого вони прагнуть. Вона, безсумнівно, може зробити внесок у економічний розвиток Європейської спільноти та тих держав-членів, які потребують мігрантів через стан свого ринку праці чи своєї демографії. Не менш важливо, те, що міграція забезпечує ресурсами мігрантів та їхні рідні країни, роблячи цим внесок і у їхній розвиток. Гіпотеза нульової міграції є разом нереалістичною та небезпечною» (переклад наш) [4].

Якщо уважно проаналізувати нелегальну міграцію з метою заробітку, можна виділити як негативні, так і її позитивні риси. Наприклад, країни, які приймають робочу силу, одержують такі переваги: підвищується конкурентоспроможність вироблених країною товарів унаслідок зменшень витрат виробництва, пов'язаних з більш низькою ціною робочої сили; іноземні робітники, пред'являючи додатковий попит на товари і послуги, стимулюють зростання виробництва і додаткову зайнятість у країні перебування; при імпорті кваліфікованої робочої сили країна, що приймає, заощаджує на витратах на освіту і професійну підготовку; іноземні робітники часто є амортизаторами при кризах і безробітті (їх першими звільняють, знижують зарплату і т. д.); іноземні працівники не забезпечуються пенсіями, на них не поширюється дія різних соціальних програм; іммігранти поліпшують демографічну картину розвинених країн, що страждають старінням (у Люксембурзі 38% немовлят з'являється в родинях переселенців, у Швейцарії – 24%).

До негативних моментів відноситься: виникнення соціальної напруженості в суспільстві при боротьбі за робочі місця; міжнаціональна ворожнеча і т.п.

Для країн, які експортують робочу силу, виділяють такі переваги: експорт робочої сили є важливим джерелом надходження ВКВ у країну; експорт робочої сили означає зменшення безробіття і, отже, соціальної напруженості в країні; безкоштовне для країни-експортера навчання робочої сили новим професійним навичкам, знайомство з передовою технологією, методами керування та ін.

Негативна сторона – «витік умів», відтік кваліфікованих кадрів, необхідних національній економіці [9].

Мабуть, під впливом цих обставин нелегальна імміграція протягом кількох останніх десяти-

тиліть стала невід'ємною рисою розвитку європейських держав, незважаючи на прийняття законів, які забороняють незаконне перебування та зайнятість іноземців.

Упродовж багатьох років Європа була зацікавлена в нелегальній трудовій імміграції, яка є вигідною як для роботодавців, так і для держави в цілому. Саме тому уряди західноєвропейських країн недостатньо активно перешкоджали проникненню нелегальної робочої сили. Наприклад, Німеччина фактично заохочувала напівлегальну імміграцію курдських і турецьких робітників, Франція – алжирських, Великобританія – робітників з Індії та Пакистану [12].

Більш того, відомим є вислів депутата Європарламенту консерватора Манфреда Вебера: «Нашим наступним кроком стане питання легальної імміграції. Немає сумнівів у тому, що європейським країнам потрібні мігранти, їх потребує ринок праці, за ними – майбутнє» [1].

Сьогодні ситуація дещо змінилась. Експерти говорять про те, що нелегали, які готові працювати на будь-яких умовах, зводять нанівець соціальні гарантії, які існують у європейських країнах (мінімальний рівень заробітної плати, максимальна тривалість робочого дня), а також потребують величезних фінансових витрат на прикордонний контроль, створення таборів для біженців, на соціальні та медичні послуги, утримання під вартою, депортацію. Крім того, нелегали, яким не вдається знайти роботу, поповнюють групи «вигнанців суспільства» і стають джерелом злочинності та тероризму.

М.П. Гога вказує на те, що незаконна імміграція є загрозою, що потенційно має так негативні наслідки: поширення нетипових інфекційних захворювань; зміцнення організованих кримінальних угруповань, що спеціалізуються на контрабандному перевезенні людей; збільшення корупційних діянь серед посадових осіб; створення «чорного ринку» фальшивих документів, житла, транспорту та інших послуг [3, С. 83].

Проте європейські країни стали запроваджувати жорсткіші механізми щодо обмеження напливу нелегальних іммігрантів з середини 90-х рр. Для прикладу, бельгійська влада встановила штрафні санкції (в сумі до 500 тис. франків) для підприємців за найом кожного нелегального працівника. У Франції, Німеччині та Люксембурзі застосовують штрафні санкції не лише стосовно роботодавців, але й самих нелегалів (можливе навіть тюремне ув'язнення та депортація).

Хоча половина європейців і підтримує розширення ЄС, проте частина населення боїться під-

вищення рівня безробіття через засилля дешевої робочої сили. Останнім часом усе частіше лунають вимоги щодо необхідності обмеження імміграції з Центральної та Східної Європи, незважаючи на те, що вільне пересування громадян є одним із фундаментальних принципів ЄС [12].

Більше того, уряд європейських країн усе частіше вдається до радикальних заходів боротьби з нелегальною міграцією. Яскравим прикладом цього є масове виселення циган – громадян Румунії та Болгарії з території Франції.

«Стара Європа» та й інші індустріально розвинені країни світу настільки звикли до постійного числа нелегальних мігрантів на їх території, що в цих країнах уже склалося коло професій, характерних лише для мігрантів (вантажники, робітники на конвесах, прибиральниці тощо). Для місцевого населення ці спеціальності непрестижні навіть в умовах широкого безробіття. Крім того, деякі роботодавці також віддають перевагу іноземцям-робітникам у порівнянні з національною робочою силою, яка часто менш вибаглива щодо оплати праці, більш дисциплінована. Більше того, роботодавці не повинні сплачувати податки за нелегальних працівників, не повинні дотримуватися норм трудового законодавства щодо оплати праці, робочого часу та часу відпочинку, гарантій та компенсацій працівникам і т.п.

Безправне становище нелегальних мігрантів зумовлено подвійним порушенням законодавства з їх боку - незаконним проживанням та незаконним працевлаштуванням за кордоном. Вони позбавлені можливості звернутися за дипломатичним і правовим захистом до відповідних консульських служб України. Хоча, зрозуміло, що таке порушення законодавства держави працевлаштування не може тягнути за собою позбавлення основних прав і свобод людини-трудоного мігранта [7].

Ведучи мову про нелегальну працю українців за кордоном, варто відзначити, що українські заробітчани таки відрізняються від решти трудових мігрантів кількісним складом жінок порівняно з чоловіками. Переважно мігранти з України – це жінки. Більшість із них свого часу, сімдесять років тому, залишили вдома дітей – маленьких чи підліткового віку. Вихованням чад здебільшого займалися і продовжують займатися бабусі, тітки чи рідний батько [2].

Важко уявити, скільки дітей залишилися вдома без материнської уваги і, звичайно, належного виховання. Наслідок – не тільки негативний вплив на сім'ю в цілому, а й на суспільство, оскільки залишені напризволяще діти, на жаль, часто

перетворюються на малих правопорушників, злочинців, сприяють поширенню алкоголізму та наркоманії. І цей перелік може бути продовжений.

Крім того, жінки-емігрантки в пошуках принаймні якогось заробітку стають жертвами секс-індустрії і секс-туризму, які перетворилися у глобально організований надприбутковий бізнес, що практично не визнає національних кордонів. Секс-індустрія у мегацентрах індустріально розвинутих країн стала складовою глобальної «економіки послуг». Сьогодні сфера сексуальних і навколосексуальних послуг надає багато міграційних можливостей для жінок з країн-донорів. Це, у першу чергу, непрестижні робочі місця, що не вимагають високої кваліфікації, з важкими умовами праці та низькою оплатою.

Отже, складається негативний соціальний імідж жінок-мігрантів, стереотип, що вони, зазвичай, виконують непрестижну роботу, ту, яка часто засуджується суспільством (наприклад, секс-зайнятість) [11, с. 29].

Ще одним суттєвим мінусом нелегальної імміграції є відтік капіталу із одних країн у інші. Так, за оцінкою фахівців інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, мігранти заробляють 4,7 – 7,5 млрд. дол. на рік. За припущеннями дослідників НАН, в Україну надходять близько половини цих коштів, тобто 2,5 – 3,5 млрд. дол. Представники органів державної влади припускають, що українські мігранти переказують на батьківщину до 8 млрд. дол., тоді як фахівці комерційних банків, що працюють на ринку грошових переказів, говорять про 12 млрд. дол. на рік. Вражаючи дані, адже вони становлять п'яту частину ВВП країни. Причому абсолютна більшість коштів пересилається через неофіційні канали [8, с. 244].

Це і призводить до розквіту тіньової економіки, нестачі коштів у державному бюджеті як наслідку несплати податків, зменшення ВВП країни і т.д.

На жаль, так формується «замкнене коло» - економічна криза прямо пропорційна нелегальній міграції, а нелегальна міграція сприяє погіршенню економічної ситуації в країні.

Очевидно, що викоринити масовий виїзд громадян однієї країни до іншої можна лише за допомогою комплексу взаємопов'язаних послідовних заходів, починаючи з удосконалення правової освіти та правосвідомості, закінчуючи реформою законодавства.

Висновки. Підсумовуючи все вищевикладене, можна зробити такі висновки:

1. Нелегальні мігранти – це особи, які не-

законно в'їжджають у якусь країну з наміром оселитися там або після закінчення терміну дії візи продовжують знаходитися в країні, але не мають дозволу на проживання.

2. Число нелегальних мігрантів у світі досить велике – від 150 до 175 млн. осіб. Кількість трудящих-мігрантів з України становить собою близько 5 млн. громадян.

3. Причини нелегальної міграції, в основному, мають економічний характер. Цим і пояснюється велика кількість заробітчанин-нелегалів у економічно розвинутих країнах.

4. Нелегальна міграція з метою заробітку має як позитивні, так і негативні риси, проте мінусів цього явища у загальносвітовому контексті значно більше. До них належать: негативний вплив на економіку, демографічні проблеми, поширення злочинності, нетипових інфекцій та захворювань, наркоманії, алкоголізму. Особливу увагу привертає вплив нелегальної міграції на розвиток секс-індустрії.

5. Усі недоліки, пов'язані з нелегальною міграцією з метою працевлаштування, призводять до того, що економічно розвинені країни вживають заходи для скорочення чисельності нелегалів на їх території, запобігання та припинення міграційних процесів.

Список літератури

1. В ЕС не утихают страсти вокруг новой директивы в отношении нелегальных иммигрантов // <http://ru.euronews.net/2008/06/18/immigrants-see-a-better-life-in-europe>;

2. Соціальне сирітство як наслідок трудової міграції: проблеми та сучасні реалії // <http://krayani.net/publik.php?category=29&skip=10>;

3. Гога М.П. Щодо проблеми подолання незаконної міграції на сучасному етапі // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні та практичні аспекти. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 341 с.;

4. Європейський пакт про імміграцію і надання притулку // register.consilium.europa.eu;

5. Карпачова Н.І. Правовий статус українських трудових мігрантів та стан дотримання їхніх прав і свобод // Юридична Україна: Щомісячний правовий часопис. – Київ, 2003. – №5. – С. 60-68;

6. Карпачова Н. Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном // Голос України. – 2003. – № 72. – С. 14-15;

7. Кравчук П.С. Вдосконалення правового регулювання трудових відносин громадян Украї-

ни, які працюють за кордоном // univser.km.ua/konference/t_2340.doc;

8. Колодка Р.І. Щодо питання міграції в Україні. – Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні та практичні аспекти. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 341 с.;

9. Міжнародна трудова міграція // <http://fingal.com.ua/content/view/883/39/1/3/>;

10. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права // zakon.rada.gov.ua;

11. Надьон О. Міжнародна жіноча міграція: соціальний та правовий аспекти. — Право України. – 2004. – № 3. – С.29-33;

12. НЕЛЕГАЛЬНА МІГРАЦІЯ: Реалії ЄС у галузі трудових відносин // <http://gozum.info/publ/6-1-0-89>;

13. Правове регулювання міграційних процесів в Україні. Інформаційно-довідковий посібник (російською мовою). – К.: Атіка, 2002. – 328 с.

14. Суб'єкти нелегальної міграції // www.pravo.vuzlib.net/book_z190_page_15.html.

Стаття надійшла до редколегії 2 вересня 2010 року.

Рекомендована до опублікування у “Віснику” членом редколегії О.В. Гетманцевим.

Rudenko O.V., Liniova I.I.

ILLEGAL MIGRATION FOR EMPLOYMENT AND ITS LEGAL REGULATION

Summary

The authors examined the nature, causes and consequences of illegal migration. The analyses international regulations, conventions and treaties, aimed at preventing the spread of this phenomenon.

Руденко О.В., Линева И.И.

НЕЛЕГАЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ С ЦЕЛЬЮ ТРУДОУСТРОЙСТВА И ЕЁ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Аннотация

Авторы исследовали природу, причины и последствия нелегальной миграции. Проанализированы международные нормативно-правовые акты, направленные на предупреждение распространения этого явления.